

Cārvāku ir ājīviku filosofija

Saha nāv avatu

Om saha nāv avatu
saha nau bhunaktu
saha vīryaṃ karavāvahai
tejasvi nāv adhītam astu
mā vidviṣ āvahai |
Om śāntiḥ śāntiḥ śāntiḥ

Tesaugo mudu Jis,
Tebus mudviem patenkintas!
Dirbkiva iš peties,
Tegu nušvinta mudviem pažinimas!
Ir tenebus tarp mudviejų nesantaikos.
Aum, ramybė, ramybė, ramybė!

Astika: sām̐khya-yoga, nyāya-vaišeṣ ika, mīmāṃsā-vedānta.

Nāstika: budistai, jainai, **cārvāka**, **ājīvika**, **ajñāna**.

Cārvākai

Etimologija: „**cārvāka**“ kilo nuo junginio „cārvāc“, reiškiančio „mielakalbis, gražbylys“, kita versija – nuo veiksmazodžio šaknies „cārv“, reiškiančios „valgyti, gerti“ arba nuo vieno mokyklos kūrėjų vardo „Cārvāka“. Kitas sinonimiškai vėliau vartotas cārvākų pavadinimas – „lokāyata“, pasak Debiprasad Chattopadhyayos, reiškia – „paplitęs tarp žmonių“ – *lokeṣu ayataḥ*.

Raštai: cārvākų tekstai beveik neišliko, žinomi tik atskiri jų fragmentai, apie cārvākus taip pat informacijos pateikiama kitų mokyklų ar mąstytojų veikaluose.

Ankstyviausias buvęs cārvākų tekstas – „Bṛ haspati sūtra“ (sukurta keletą amžių prieš mūsų erą), priskiriamas mąstytojui Bṛ haspačiui.

Taip pat žinome penkis sūtros komentatorių vardus, tačiau jų tekstų išliko tik fragmentai: Aviddhakarṇ a, Kambalāśvatara, Purandara, Udbhaṭ a, Bhāvivikta. Atskirai apie cārvākus minima įvairiuose kituose darbuose, pvz., Mādhavos „Sarvadarśanasamgraha“ (XIV a.) ir kt.

Sūtros turinys nėra žinomas, bet jį bandoma atkurti. Dakshinārañjan Shāstrī 1959 m. paskelbė 54 cārvāku sūtras. Ramkrishna Bhattacharya 2002 m. pakoregavo sąrašą, išskirdamas tik 18 sūtrų, tačiau pridėdamas 50 papildomų komentarų ir liudijimų (*testimonia*).

Cārvāku tikrovės samprata

- 1) Tikrovė yra tik žemė, vanduo, ugnis ir oras (*pr̥thivyāpatejovāyuriti tattvāni*).
- 2) Jų junginiai vadinami kūnais, joslėmis ir objektais (*tat samudāye śarīrendriyaviṣaya samjñah*)

3) sąmonė kyla iš jū [elementų] (*tebhyaś caitanyam*)

4) kaip svaigulys iš raugo (*kiṇvādibhyo madaśaktivat*).

5) Savastis yra [tik] kūnas išsiskiriantis sąmone (*caitanyaviśiṣṭaḥ kayah puruṣah*).

6) Savastys yra kaip vandens burbulai (*jalabudbudavajjīvāḥ*).

7) Nėra būdų pažinti kitą pasaulį (*paralokasiddhau pramāṇābhāvāt*)

8) Nėra kita pasaulio, nes nėra kito pasaulio būtybės (*paralokino abhāvāt paralokābhāvāḥ*)

9) Dėl to, kad sąmonė kitame pasaulyje neturi dalių (*paralokitcaitanyam niravayatvāt*).

Cārvāku pažinimo teorija

- 1) Juslinis patyrimas vienintelė pažinimo priemonė (*pratyakṣam eva pramāṇa*)
- 2) Pažinimas negali būti antrinis, dėl to sunku pažinti objektą samprotavimu (*pramāṇasyāgaṇatvād anumānād arthaniścayo durlabhah*).

Kitos cārvāku idėjos

- 1) Dharma neatliktina (*dharmā na kāryah*).
- 2) Tokiu mokymu nereikėtu pasikliauti (*tad upadeśeṣu na pratyetyam*)
- 3) Nėra nei dangaus, nei išsilaisvinimo, nei savasties kitame pasaulyje. Keturių kastų veiksmai nesukelia pasekmių (*na svargo nāpavargo vā naivātmā pārālaukikah / naiva varṇāśramādīnām kriyāśca phaladāyikāh*).
- 4) Jeigu paaukotas gyvulys keliauja į dangų, kodėl nepaaukojamas savas tėvas? (*paśuscen nihatah svargam jyotiḥṣṭome gamiṣyati / svapitā yajamānena tatra kasmān na himsyate*)
- 5) Kol gyvenama, tegyvenama linksmai, nieko nelieka po mirties. Kai kūnas tampa pelenais, kaip jis gali grįžti? (*yāvaj jīvam sukham jīven nāsti mrtyor agocarah / bhasmībhūtasya śāntasya punarāgamanam kutah*)
- 6) Valgyk ir gerk (...) praeitis negrįžta! (*piba khāda ca (...) gatam nivartate*)

7) Samprotavimai, kuriais siekiama įrodyti savastį, Dievą, visažinę būtybę ar kitą pasaulį, nelaikomi patikimais... (*yattvātmeśvara, sarvajña paralokādigocaram anumānam na tasyeṣṭa prāmāṇyam...*)

Vieni pirmųjų vardais žinomų mąstytojų, skelbusių panašias idėjas – **Pūraṇa Kassapa** bei **Ajita Keśakambalī**.

Pūraṇa Kassapa teigė, kad jokie veiksmai nesukelia pasekmių (*akriyāvāda*), t. y., neigė karmos doktriną.

Taip pat pasisakė ir Ajita Keśakambalī, tvirtinęs, kad žmogus sudėtas iš keturių elementų, po mirties nėra sielos.

Ājīvikai

Etimologija: „**ājīvika**“ kilęs nuo žodžio „ājīva“, reiškiančio „gyvenimo būdą“, „gyvenimą“.

Ājīvikų judėjimo pradžia siejama su Budos ir Mahāvīros amžininku – Makkhali Gosala (arba Maskarin Gośāla, V-IV a. pr. Kr.). Ājīvikų tekstai neišliko (būta 10 tekstų, vadintų „Pūrva“: 8 Mahānimittos ir 2 Maggos). Pagrindiniai šaltiniai yra jainų „Bhagavatī sūtra“ ir Buddhaghoṣos komentaras budistų „Sāmaññaphala sūtrai“. Ājīvikai minimi kituose veikaluose bei įvairiuose įrašuose iki pat XIV a. (pietų Indijoje). Tamilų šaltiniuose taip pat galima aptikti užuominų, kad ājīvikai turėjo labai svarbų atskirą tekstą – „Oṅpatu Katir“ (Devyni spinduliai).

Ājīvikų doktrinos

Pagrindinė ājīvikų skelbta doktrina – lemtis-determinizmas (*niyati*), skelbusi, kad būtis vystosi sąlygota lemties (*niyati-saṅgati-bhāva-pariṇatā*). Taip ir kiekvienas žmogaus veiksmas yra sąlygotas lemties pagal savąją būtį (*svabhāva*). Jainų mąstytojas Śīlaṅka duoda pavyzdį, kad net nieko nedarant, kartais gaunamas geras rezultatas. Be to, tie kurie dirba vienodai, dažnai pasiekia skirtingų rezultatų, vadinasi, pasekmės lemia ne jų sprendimai, bet lemtis. Tad ājīvikai neigė karmos doktriną.

Vienintelis būdas išsivaduoti, tai priimti visus įvykstančius išbandymus ir laukti. Pasak „Sāmaññaphala sūtros“ ir „Bhagavatī sūtros“, turi praeiti 8,400000 kalpų persikūnijimų, tuomet bus pasiekta visų būtybių nirvāṇa. Tai atitiktų 35 x 10¹⁵ metų. Ši nuostata kilo iš to, jog veikia ne savastis, bet kūnas.

Tamilų tekstuose paliudytas ājīvikų supratimas apie nekintančią amžinybę (*avicalitva nityatvam*).

Budistų tekstuose minimas **Pakudha Kaccāyana**, pasak ājīvikų tyrinėtojo Bashamo, taip pat priskirtinas ājīvikams. Pakudha išskyrė 7 elementus (*kāya*): 1) žemė (*pr̥thivi*); 2) vanduo (*ap*); 3) ugnis (*tejas*); 4) oras (*vayo*); 5) malonumas (*sukha*); 6) kančia (*dukkha*); 7) savastis (*jīva*). Pirmieji keturi elementai sudaryti iš atomų (*paramāṇu*), kurie sukuria sudėtingesnius junginius (*skandha*), o šie sudaro objektus (*bhūta*). Malonumas ir kančia yra atomų poveikis savasčiai.

Ajñāna (skeptikai)

Indijos skeptikai (*ajñānika*) neturėjo bendros mokyklos, jie panašūs į Senovės Graikijos sofistus. Yra teorijų, tvirtinančių, kad graikiškas skepticizmas kilo iš Indijos, kadangi skepticizmo pradininkas Pironas (360-270) lankėsi Indijoje ir bendravo su śramaṇais (gimnosofistais). *Ajñānikai* minimi budistų ir jainų raštuose. Vienas garsiausių *ajñānikų* – Sañjaya Belaṭṭhiputta. Paklaustas apie veiksmų pasekmes, jis atsakė, kad „jei būtų kitas pasaulis ir manyčiau, kad jis yra, pasakyčiau, bet nesakau. Nesakau, kad yra taip, bet ir nesakau, kad yra kitaip. Nesakau, kad neigiu tai, bet ir nesakau, kad neneigiu to (...)“.

1926 m. sensacingai atrastas VIII-IX a. skeptiko Jayarāśi Bhaṭṭa veikalas – „Tattvopaplavasimha“ (Paskandinantis tikrovę liūtas). Jame Jayarāśi ginčija įprastus pažinimo būdus (*pramāṇa*), paneigdamas jų patikimumą. Nepatikimi nei juslinis pažinimas (*pratyakṣa*), nei samprotavimas (*anumāna*), nei autoritetingas liudijimas (*śabda*). Jayarāśi naudoja *prasaṅga* metodą, kuriuo siekiama nuginkčyti kito poziciją, parodant joje slypinčius prieštaravimus.

Tačiau kai kuriose teksto vietose, Jayarāśi taip pat tvirtina, kad neegzistuoja atomai (*paramāṇu*), demonai (*piśāca*), Dievas (*Maheśvara*). Tai rodo jį buvus artimą cārvākams.